

Herojeva vrnitev v Suho krajino

1. del

Ivo Žajdela

Konec lanskega leta so borci in njihovi somišljeniki na trgu sredi Žužemberka postavili spomenik »narodnemu heroju« Ladu Ambrožiču-Novljanu – in užalili mnoge ljudi Suhe krajine.

Župnijsko središče v Ajdovcu pred komunističnim uničenjem

Po daljšem času se spet oglašam na straneh *Demokracije* s člankom, ki se dotika medvojnega dogajanja na Slovenskem. K temu me je pripravil na videz precej nepomemben dogodek, ki pa vsebuje nekaj, za kar bi pričakovali, da je dokončno izginilo iz našega duhovnega prostora, vendar še pogosto vidimo, da ni tako.

Več ljudi me je opozorilo na polemiko, ki je nastala med publicistom Ivetom A. Staničem in novinarjem Ladom Ambrožičem, potem ko so v Žužemberku nedavno postavili kip narodnemu heroju Ladu Ambrožiču-Novljanu. Na dogodek se je v pismih bralcev v *Demokraciji* (5. januar) odzval Ive A. Stanič, ki je citiral neko znanko oziroma njeno ogorčeno pripoved o Ladu Ambrožiču-Novljanu. Ta naj bi bil

namreč marca 1945 v Žvirčah povlejal partizanski enoti, ki je tam izvršila genocid nad civilnim prebivalstvom. Žvirčane so na silo pregnali z domov, njihove domove požgali, cerkev pa razstrelili. Ta zločin je bil sam po sebi eden najhujših med drugo svetovno vojno v svetovnem merilu, vendar le eden od mnogih podobnih partizanskih zločinov na Slovenskem.

Slovenske Guernice Žvirče so partizani uničili 15. marca 1945, že pred tem, 13. januarja 1945, pa so podobno uničili bližnjo vas Hinje. O vsakem takšnem zločinu bi imel zrel narod na Zahodu napisano izčrpno monografijo. Slovenci jih kljub petnajstim letom v demokratični državi nimamo. Imeti pa bi jih morali – glede na

množico partizanskih zločinov – več sto. Nekaj drobcov sicer imamo, ki so vsak zase odlični izdelki. Tu je treba na prvem mestu omeniti Knjigo *Tragedija v Cerknem*, v kateri je zgodovinar dr. Boris Mlakar obdelal oziroma raziskal partizanski pobjo 14 civilistov iz Cerknega 3. februarja 1944 na Lajšah, dve knjigi Janka Mačka (*Rovte v viharju vojne in revolucije* in *Šentjošt brani svoje izročilo*; obe je avtor izdal v samozaložbi) in knjižico *Hinje in Žvirče v plamenih*, v kateri sta ponatisnjena dva prispevka iz revije *Zaveza*, v katerih je Vanja Kržan pred leti prikazala obe suhokrajinski tragediji. Kot rečeno, te in še mnoge druge bi si zaslužile prikaze v debelih knjigah. V čem pa se na primer španska Guernica razlikuje od Hinje ali Žvirč, če omenim samo

ta dva primera? Morda v tem, da so Guernico bombardirala nacistična letala, naše kraje in ljudi pa so uničevali domači ljudje, združeni pod ideološko-revolucionarno partizansko »vojsko«.

Težave z resnico Zločin, ki ga omenja Staničeva znanka, se je seveda zgodil, vendar mu, kot se je na Staničev zapis odzval Lado Ambrožič (sin narodnega heroja Lada Ambrožiča-Novljan), ni poveljeval Lado Ambrožič-Novljan, ampak drugi partizanski komandanti. V do zdaj objavljeni propartizanski literaturi jih lahko identificiramo. Toda najprej je treba ob tej polemiki zapisati naslednje. O partizanskih zločinih med drugo svetovno vojno na Slovenskem se je v zadnjih petnajstih letih že veliko napisalo. Vsak, ki ga resnica zanima, bo v teh zapisih – naj tu izpostavim vedno in povsod prezrto revijo *Zaveza*, v kateri je bilo v dosedanjih šestdesetih številkah objavljenega veliko gradiva in pričevanj – našel veliko podatkov; vsekakor dovolj za potrebe tistih, ki pišejo pisma bralcev. V zadnjih letih sem mnogim dopovedoval, da ni prav nobene potrebe, da bi pisali površno ali da bi objavljali prav vse, kar si kdo

Lado Ambrožič-Novljan

izmisli ali pa se je oblikovalo skozi ljudsko govorico. Danes, ko je že toliko objavljenega, morajo biti vsi podatki, s katerimi kdor koli – tudi pisci pisem bralcev ali poslanci v parlamentu – operira v javnosti, preverjeni. Nedopustno je, da nekateri še vedno objavljajo nepreverjene podatke, ki so pogosto plod ljudske domišljije ali nizkih strasti. Več kot dovolj je primerov raznovrstnih medvojnih zločinov, zato ni prav nobene potrebe, da bi kdo objavljal podatke, pridobljene po načinu »rekla-kazala«, za katere se večkrat izkaže, da ne držijo. Ali primer nekdanjega poslanca Iva Hvalice, ki je bil sodno kaznovan zaradi svojega pogosto zelo neodgovornega govorjenja v parlamentu, s katerim je delal samo škodo in prav nič koristnega, če pa že, kvečjemu za levico, in to na draistično denarno kazen, ni nikomur v poduk? Vse se da povedati z normalnim jezikom, nobene potrebe ni, da se pretirava, objavljajo nepreverjeni podatki ali se celo žali. Žal je še vedno precej tega, predvsem v pisemih bralcev, pa naj bodo ta politično desna ali leva. Seveda, marsikomu moje pisanje ne bo všeč, toda ali naj bom tu jaz predmet tovrstne jeze ali tisti, katerih se to moje pisanje dotika? Tu bi lahko naredil piko ne glede na to, da bi mi morda celo kdo »očital«, da branim narodnega heroja Lada Ambrožiča-Novljana. Kljub temu naj o njem navedem nekaj podatkov.

Vrnitev na kraj zločina Visokega partizanskega komandanta in »narodnega heroja« Lada Ambrožiča-Novljana so v zadnjem desetletju večkrat napadali in mu pripisovali medvojnne zločine. Zanimivo, da je bila večina zapisov napačnih, plod bujne domišljije in neodgovornega odnosa do javne besede. Najprej, pri Ambrožiču sta pomembna dva medvojnna, kar prelomna datuma.

Ajdovec po vojni

Prvi je 25. september 1943, ko je prispel iz Dolenjske na Primorsko (v Vipavsko dolino; tik po koncu t. i. goriške fronte, ki je bila za partizane kot že nekoč prej soška fronta prava klavnica), kjer je postal eden vodilnih poveljnikov partizanske vojske v IX. korpusu. Drugi datum je 7. november 1944, ko je bil ranjen ob zelo znani nesreči, ki se je zgodila, ko je komandant glavnega štaba partizanske vojske Franc Rozman-Stane pri Črnomlju preizkušal angleški minomet, zaradi česar je bil Novljan skoraj do konca vojne zunaj partizanskega poveljevanja.

Naj omenim še nekaj. Potem ko so po demokratizaciji leta 1990 postali javno z zločini omadeževani nekateri vodilni partijsko-partizanski komandanti (Kardelj, oba Kidriča, Maček), je borčevska organizacija poskušala v javnosti častiti predvsem dva. Prvi je bil »legendarni« partizanski poveljnik Franc Rozman-Stane, o katerem sem pred dvema letoma v *Demokraciji* objavil daljši feljton in njem sem jasno prikazal, da je v resnici šlo za mit – tako kot

pri marsičem v povojnem obdobju, vključno s t. i. NOB –, saj je Rozman v resnici obremenjen z mnogimi zločini proti človečnosti. Drugi neomadeževani partizanski lik je bil v devetdesetih letih še živeči Lado Ambrožič-Novljan. Nenehno je nastopal po partizanskih slavjih, kjer je pou-

darjal čistost partizanske vojske. Tu je seveda delal usodno napačno. Vsi smo vedeli, da partizanska vojska ni bila neomadeževana, ampak nasprotno, bila je nosilka mnogih najhujših zločinov, kar jih je slovenska zemlja doživela v zadnjih stoletjih. Poleg tega pa tudi sam ni bil povsem nedolžen, ▶

RADIO OGNJIŠČE

z Misijonskim središčem Slovenije že spet pripravlja

PUSTNO SOBOTNO ISKRICO!

Pustna sobota, 25. februar, ob 12h.

Športna dvorana Zavoda sv. Stanislava.
Pričakujte Jureta Seška, Nušo Derenda,
na tone pisanih maškar, ples, zabavo,
nagrade in presenečenja.
Tudi tokrat bomo pomagali
enemu izmed misijonarjev.

Vabljeni na Pustno Sobotno Iskrico -
na ples z dobrim namenom.

RADIO OGNJIŠČE

**RADIO
ZELENI VAL**
93.1 & 97.0 Mhz

ALPE ADRIA "ZELENI VAL" d.o.o., Spodnja Slivnica 16, 1290 Grosuplje

► za kar smo nekateri ves čas dobro vedeli, vendar iz tega, vsaj zase lahko trdim, nismo delali velikega kravala. Zdaj pa gredo temu človeku postavljat doprsni kip sredi Žužemberka. Sredi Žužemberka! Zakaj na najmanj primernem kraju, malo kasneje.

Popolna »sprava« Kip partizanskemu »narodnemu heroju« gredo postavljat, potem ko je Slovenija poleg stotin množičnih grobišč, ki so jih povzročili partizani, že pokrita s tovrstnimi partizanskimi spomeniki. Koliko teh spomenikov je bilo po demokratizaciji in normalizaciji odstranjenih, čeprav so mnogi častili osebe, enote in dogodke, ki so bili izvorno zločinski? Več strani v tej reviji bi potreboval, da bi jih samo naštel in o njih navedel temeljne podatke. Poleg tega so imeli ti partizani, in še imajo, tisti, ki še živijo, najvišje pokojnine v Sloveniji. Dodelili so si jih za zasluge med komunistično revolucijo. Nihče jim jih po demokratizaciji Slovenije ni odvezl. Kaj še, niti pomembnejšega problematiziranja teh nagrad za revolucionarne zločine ni bilo. Popolna »sprava« torej, čeprav so Spomenka Hribar in še kdo veliko protestirali, kakšni revanšisti in nepietetneži smo. Pa je ostalo tako rekoč do danes vse nedotaknjeno. In potem neki ljudje ob bok vsej tej množici partizanskih spomenikov postavljajo še nove – med njimi pred dvema letoma zločinskemu partizanskemu poveljniku Francu Rozmanu-Stanetu, in to v ljubljanski vojašnici, ki se še vedno imenuje po njem, zdaj pa še Ambrožiču. Potem ko se je nekdo ob to skromno obregrnil, resda precej nespretno in v razmeroma nizko-

nakladni reviji, pa svojci »narodnega heroja« grozijo, da za pisca »učenje zgodovinskega poglavja« o Ladu Ambrožiču-Novljanu »ne bo prav poceni«. Kakšna nadutost. Če bi od avtorja pisma bralcev zahtevali popravek in morda opravičilo za napako, bi razumel, tako pa grozijo, kot je nekoč ta mentaliteta grozila vsem, ki so o revolucionarnih veličinah rekli kakšno resnico. Pa saj je niso, ker so bili Slovenci povsem zastrašeni z udbovskim režimom, o katerem, naj to tu samo omenim, Slovenci ne vemo še prav nič. Prav nič, čeprav je obvladoval vse v dolgem obdobju od leta 1945 do 1990.

Rozman, Ambrožič, Ribičič Ob omenjanju Franca Rozmana-Staneta in Lada Ambrožiča-Novljana naj tu omenim še eno ikono naše revolucije. Ko se je konec maja 2005 proti Mitji Ribičiču sprožil sodni postopek, se mi je po kakšnih dveh tednih posvetilo, da sem morda najbolj poklican, da o Ribičičevi bogati medvojni in povojni dejavnosti kaj napišem, saj mi je bilo jasno, da tega nihče drug ne bo storil. Sredi junija sem se zakopal v goro papirjev in literature in začel s pisanjem. Napisal sem osem dvostranskih (revijalnih) nadaljevanj, potem pa sem izvedel, da pravzaprav objava nikogar ne zanima. Ni mi preostalo drugega, kot da sem – zgrožen nad stanjem duha pri nas – nehal s pisanjem, čeprav sem imel takrat v grobem že načrtovano, da bi Ribičičeva zgodba obsegala najmanj dvajset dvostranskih revijalnih objav. Če bi z objavo začeli takoj, sredi junija torej, bi končali nekje v septembru ali oktobru in vsi, ki jih ta tema zanima ali zadeva, bi od takrat

Lado Ambrožič-Novljan

imeli dobesečno na krožniku eno najbolj krvavih nadaljevanj, kar jih je bilo v zadnjih letih objavljenih. Tako pa nimamo ničesar!

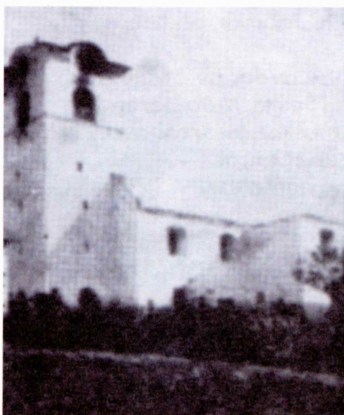
Uničenje Ajdovca Naj torej tu nekaj podatkov o legendarnem partizanskem poveljniku Ladu Ambrožiču-Novljanu samo navržem; kar tako, da koga na kaj spomnim. Ambrožič je neposredno sodeloval celo kot vodilni poveljnik, kot komandant Gubčeve brigade, pri dveh velikih zločinih partizanske vojske; in to ne leta 1945, ampak leta 1942. Prvi je partizanski napad na vaško skupnost oziroma na postojanko vaške straže v Ajdovcu v noči na 12. december 1942. Tu bom kratek, saj si lahko opis okoliščin, poteka napada in posledic vsak prebere na več mestih; naj naveden samo dva zapisa. Prvi je propartizanski in ga je napisal sam poveljnik napadalcev Lado Amrožič-Novljan v obsežni monografiji *Gubčeva brigada* (Ljubljana 1972, 1.073 strani). Ambrožič je dal poglavju, v katerem opisuje napad na Ajdovec, naslov *Osvoboditev Ajdovca*, kar je neizmeren cinizem. Partizanski napad na Ajdovec je bil šolski primer zločina, ki je v

kazenskem zakoniku kvalificiran kot genocid, kot najtežje kaznivo dejanje sploh; v vsaki pravni državi bi nosilce takšnega dejanja obsodili za dejanje genocida. Ambrožič pa je dogodek okvalificiral kot »osvoboditev«. No, nič posebnega, če se spomnimo, da so svojo revolucijo, s katero so Slovence zaslužnili za dolgih 45 let, poimenovali s terminom »osvobodilni boj«, kar so Slovencem s 45-letno indoktrinacijo tako vcepili v glave, da mnogi še zdaj verjamejo, da je šlo za osvoboditev.

Drugi zapis o partizanskem uničenju Ajdovca je v reviji *Zaveza* (številka 40, marec 2001) objavil Janko Maček, avtor visokih etičnih norm. Čeprav je tudi on v svojem prispevku vodstvo vaških straž okrcal za nedoraslo okoliščinam, s čimer je bil po mojem mnenju do njih – do žrtev torej – zelo krivičen, pa je njegov prispevek prvi obširnejši in doslej edini, kjer si lahko dokaj natančno preberemo, zakaj se je vaška skupnost v Ajdovcu odločila za samoobrambno oboroženo organiziranje, kako je bil videti partizanski napad nanjo (apokaliptično) in kako katastrofalne posledice je imel za samo vaško skupnost, ki (je) čuti(la) posledice vse do danes, kakor tudi širše za medvojno dogajanje v Sloveniji.

Zver in njen plen K podatkom torej. Partizani so 16. oktobra 1942 umorili ajdovskega župana Štefana Vidriha, za katerim je ostala sirota enoletna hčerka. To je bil samo eden v dolgem nizu partizanskih umorov, ki so si po Sloveniji sledili skozi vse leto 1942. Ta brezobzirni in nadvse krivični umor je tudi v tem odročnem kraju vaščane strnil v odločitvi, da se bodo pred partizanskimi roparji in morilci branili. Ustanovili so postojanko vaške straže. Bili so zelo slabo oboroženi, polovica moštva sploh ni imela orožja. Tako kot drugod je tudi tu šlo za dejanje v skrajni sili in iz obupa. Proti tako izraziti napadalnosti, nasilnosti in brezobzirnosti se je bilo zelo težko braniti, še posebej ker je bila dežela že tako prizadeta zaradi navzočnosti, politike in dejanj tujega okupatorja. Toda napadeni ljudje niso imeli pred seboj nobene boljše možnosti. Ostala jim je samo ta, prvinska, braniti se pred nasilnikom. **D**

Konec prihodnjič

Požgana župnijska cerkev

Požgani Gnidovčev prosvetni dom

Požgana šola